

**ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ-ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԱՐՑԱԽԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

Մարիամ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Բանալի բաներ՝ մարդու իրավունքներ, միջազգային պաշտպանություն, չճանաչված պետություն, Արցախի Հանրապետություն:

Ключевые слова: права человека, международная защита, непризнанные государства, Республика Арцах

Key words: human rights, international protection, unrecognized state, Artsakh Republic.

**ПРОБЛЕМЫ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА
В РЕСПУБЛИКЕ АРЦАХ
М.ГРИГОРЯН**

Факт, что лица входящие в состав населения Арцахской Республики с первого момента борьбы за самоопределения и правозащиты собственного государства и его международно-правового признания фактически лишены возможности защищаться нормами международного публичного права.

В статье рассматриваются и обсуждаются проблемы и пути их решения, связанные с международной правовой защитой прав и законных интересов человека в Республике Арцах.

**PROBLEMS OF PROTECTING THE INTERNATIONAL LEGAL HUMAN RIGHTS
IN THE ARTSAKH REPUBLIC
M.GRIGORYAN**

It is a fact that humans who are part of the Artsakh Republic population are essentially deprived of the possibility of defending international public law from the beginning of the struggle for self-determination until the end of the proclamation of their own state and its international legal recognition.

This article deals with the issues related to the international legal protection of the human rights and legal interests in the Artsakh Republic and the ways of their solution.

Իրողություն է, որ Արցախի Հանրապետության բնակչության կազմի մեջ մտնող անհատները ինքրորդման համար պայքարի առաջին իսկ պահից մինչև սեփական պետության հռչակման և դրա միջազգային իրավական ճանաչման ավարտը ըստ էության զրկված են միջազգային հանրային իրավունքի նորմերով պաշտպանվելու հնարավորությունից:

Հոդվածում ուսումնասիրվում և քննարկվում է ԱՀ-ում անհատի իրավունքների և օրինական շահերի միջազգային իրավական պաշտպանության հետ կապված հիմնախնդիրները և դրանց լուծման ուղիները:

Մարդու իրավունքների միջազգային իրավական պաշտպանությունը, որի գործընթացը սկսվեց XX-րդ դարից, այսօր ձեռք է բերել միջազգային իրավունքի համապարտադիր նշանակության սկզբունքի ուժ /jus cogens/: Եվ դա բնական է, նկատի ունենալով, որ մարդու իրավունքները գերակայություն ունեն մարդկային համակենցության մյուս բոլոր կանոնների նկատմամբ¹:

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների միջազգային իրավական երաշխավորման ժամանակակից համակարգը քաղաքակիրթ ազգերի և ժողովուրդների կողմից ձևավորվեց բավականին երկար և քրտնաջան աշխատանքի արդյունքում:

Հարկ է ընդգծել, որ չնայած պետությունների ինքնիշխանությամբ պայմանավորված մարդու իրավունքների երաշխավորումը հանդիսանում է յուրաքանչյուր պետության առաջնային պարտավորությունը, սակայն այն ներկա ժամանակաշրջանում հնարավոր չէ լուծել առանց մարդու իրավունքների պաշտպանության հարցում պետությունների միջազգային ընտանիքի շրջանակներում լայն համագործակցության:

¹ История защиты прав человека; И.П.Мазитова; Accessed February 18 2010; Available from <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp>.

Պետությունները այս ոլորտում հիմնականում համագործակցում են հետևյալ կերպ. նախ՝ միջազգային մակարդակով ձևավորվում են մարդու իրավունքների միջազգային իրավական չափորոշիչներ, որոնք ընդունելի են պետությունների մեծամասնության համար, երկրորդ՝ հիմնվում են կոնվենցիոն և ինստիտուցիոնալ մարմիններ, որոնք հսկում են պետությունների կողմից այդ չափորոշիչների պատշաճ կատարման վրա, և երրորդ՝ ներպետական մակարդակում յուրաքանչյուր պետություն իր ազգային օրենսդրությունը համապատասխանեցնում է այդ միջազգային չափորոշիչներին՝ երաշխավորելով դրանց կենսագործումը:

Անշուշտ, առանց մարդու իրավունքների և ազատությունների վերաբերյալ բոլոր պետությունների համար համապարտադիր, երաշխիքային բնույթի իրավադրույթների ձևավորման, թե՛ միջազգային թե՛ ազգային մակարդակներում հնարավոր չէր լինի լիարժեք ապահովել մարդու ազատ ապրելու և ազատ գործելու բնական և անօտարելի իրավունքները:

Այս հանգամանքը նաև նպաստեց, որ մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների միջազգային պաշտպանությունը իրականացվի համընդգրկուն /ունիվերսալ/ և տարածաշրջանային մակարդակներով:

Մարդու իրավունքների միջազգային իրավական պաշտպանության երաշխիքներն ամրագրված են այնպիսի համընդգրկուն և տարածաշրջանային միջազգային իրավական փաստաթղթերում ինչպիսիք են՝ Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրությունը, 1948թ. Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը, 1966թ. Քաղաքական և քաղաքացիական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը, 1950թ. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիան և մյուս միջազգային իրավական փաստաթղթերը: Մարդու իրավունքների միջազգային իրավական պաշտպանության երաշխիքները ընդհանուր բնույթի ձևակերպումներով ՄԱԿ-ի կանոնադրության մեջ ամրագրելուց հետո դրանք ավելի մանրամասնեցվին և հստակեցվեցին այդ կազմակերպության հովանու ներքո ընդունված տարաբնույթ միջազգային իրավական փաստաթղթերում:

Ասվածով հանդերձ, այսօր իրավունքի գերակայության տեսանկյունից, ձևավորվել է ոչ իրավաչափ պրակտիկա, որի արդյունքում մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային իրավական փաստաթղթերի իրավագործությունը կարծես թե տարածվում է միայն ճանաչված պետությունների քաղաքացիների վրա, մինչդեռ չճանաչված պետությունների ազգաբնակչությունը ըստ էության, միջազգային կոնվենցիոն նորմերի պաշտպանությունից զրկված է: Ինչ խոսք, այս մասին ուղղակիորեն որևէ միջազգային պայմանագրում կոնվենցիայում կամ համաձայնագրում նշված չէ, սակայն, ինչպես արդեն նշեցինք, դա փաստ է, որի վկայությունն է նաև միջազգային կազմակերպությունների և մարդու իրավունքների միջազգային դատարանների գործելակերպը: Միջազգային կազմակերպությունները և մարդու իրավունքների միջազգային դատարանները այսօր փաստացի հրաժարվում են ընդունել և քննել չճանաչված պետությունների քաղաքացիների դիմումը ուղղված իրենց պետության և հանրային իշխանության դեմ:

Մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային պայմանագրերի կատարումը ապահովելու նպատակով ՄԱԿ-ի համակարգում գործում են հատուկ մարմիններ, որոնք հետևում են պետությունների կողմից միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների կատարմանը և մարդու իրավունքների պաշտպանությանը: Միջազգային իրավունքում այդ մարմինները հայտնի են մարդու իրավունքների պաշտպանության կոնվենցիոն կառուցակարգեր անվանմամբ¹: Այդ կոնվենցիոն մարմինները կարող են ստանալ և ուսումնասիրել անհատական զանգատներ կամ հաղորդումներ: Սակայն, այսօր ձևավորված պրակտիկայի արդյունքում ՄԱԿ-ի կոնվենցիոն մարմինները փաստորեն չեն ուսումնասիրում այն անհատական զանգատները կամ հաղորդումներն, որոնք գալիս են չճանաչված պետություններից, դրանք իրենց գործունեության ընթացքում երբևէ քննության չեն առել անհատական զանգատ որևէ վիճելի կարգավիճակ ունեցող տարածքի բնակչից:

Պետք է արձանագրել, որ այսօր ձևավորվել է մի իրավիճակ, երբ, այն ազգը կամ ժողովուրդը որը ցանկություն է հայտնում օգտվել 1966թ. Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 1-ին հոդվածով նախատեսված ինքնորոշման իր իրավունքից և այդ իրավունքի ուժով ազատորեն որոշել իր քաղաքական կարգավիճակը, ինքնորոշյալ տնօրինել իր ճակատագիրը, զրկված է, ինչպես համընդգրկում, այնպես էլ տարածաշրջանային միջազգային պայմանագրերի պաշտպանության հնարավորությունից:

¹ Human Rights: A Basic Handbook for UN Staff. Office of the High Commissioner for human rights, United Nations staff college project. p 49

Դրա վառ օրինակը կարող է հանդիսանալ Արցախի Հանրապետության և նրա ազգաբնակչության փորձը: Ըստ էության, վերջիններս չեն օգտվում մարդու իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության որևէ միջազգային կառուցակարգի պաշտպանությունից:

Չնայած Արցախի Հանրապետությունը միջազգայնորեն ճանաչված չէ, սակայն ունի ճանաչված պետություններին բնորոշ բոլոր բնութագրիչները, մասնավորապես, օժտված է ինքնիշխանությամբ, ունի տարածք և հանրային իշխանություն, որի իրավագործությունը տարածվում է իր կողմից իրավաչափորեն վերահսկվող տարածքների և այնտեղ բնակվող անհատների վրա: Արցախի Հանրապետությունը ունի կառավարման հատուկ ապարատ, հրապարակում է վարքագծի համապարտադիր նորմեր և որոնց կատարումը անհրաժեշտության դեպքում ապահովվում է պետական հարկադրանքով: Արցախի Հանրապետությունը ունի համապետական ժողովրդական հանրաքվեով ընդունված Սահմանադրություն, և դրա հիման վրա գործող օրենսդիր, գործադիր և դատական մարմինների համակարգ, բանակ և պետական բյուջե: Ներպետական մակարդակով Արցախի Հանրապետությունը պաշտպանում է իր քաղաքացիների և երկրում գտնվող օտարերկրյա քաղաքացիների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց իրավունքները և օրինական շահերը:

Այսպիսով կարելի է արձանագրել, որ Արցախի Հանրապետությունը թեկուզ դեռևս միջազգայնորեն ճանաչված չէ, սակայն ժողովրդավարության մակարդակով ոչնչով չի զիջում դե յուրե ճանաչված պետություններին:

Համամիտ են մյուս պետությունները կամ քաղաքական գործիչները այս իրողության հետ թե ոչ, իրենց խնդիրն է, սակայն անհերքելի փաստ է, որ Արցախի Հանրապետությունը վաղուց հանդիսանում է միջազգային համակարգի ակտոր և պետք է օգտվի ժամանակակից միջազգային իրավակարգին բնորոշ պաշտպանիչ կառուցակարգերից, իսկ նրա իրավագործության ներքո գտնվող անձինք պետք է կարողանան իրենց խախտված կոնվենցիոն իրավունքները և ազատությունները պաշտպանել միջազգային կազմակերպություններում և մարդու իրավունքների միջազգային դատարաններում:

Այս պարզ եզրահանգման հիմքում ընկած է այն փաստը, որ մարդու միջազգային իրավունքները ունեն համընդհանուր բնույթ և պատկանում է յուրաքանչյուր անհատի, անկախ նրանից, թե նրա պետությունը ճանաչված է թե ոչ: Անթույլատրելի է այնպիսի իրավիճակը, որի դեպքում որևէ վիճելի աշխարհագրական տարածքի կարգավիճակը առաջացնում է իրավական և ինստիտուցիոնալ փակուղի, որն հանգեցնում է այդպիսի տարածքներում բնակվող անհատներին պատկանող իրավունքները և օրինական շահերը *inter alia*, միջազգային ատյաններում պաշտպանելու հնարավորությունից:

Մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը լինելով *jus cogens* նորմ, որևէ կերպ տարբերակում չի դնում ճանաչված և չճանաչված պետությունների միջև: Անկախ նրանից պետությունը ճանաչված է թե ոչ անհատը, նրա իրավունքները և հիմնարար ազատությունները գտնվում են միջազգային հանրային իրավունքի պաշտպանության ներքո: Բացի այդ, մարդը բարձրագույն արժեք է, որևէ կերպ չի կարելի մարդուն տարբերակել այն հիմքով թե նա ճանաչված պետության քաղաքացի է թե ոչ: ՄԱԿ-ի կանոնադրությունում և այլ միջազգային իրավական համընդգրկուն փաստաթղթերում ամրագրված «յուրաքանչյուր որ», «անձ», «մարդ» հասկացությունները ունեն համընդհանուր նշանակություն, դրանք ներառում են բոլոր մարդ արարածներին, անկախ որ երկրում են նրանք բնակվում, անկախ նրանց բնակության պետությունը միջազգայնորեն ճանաչված է թե ոչ: Եվ դա բնական է, Երկիր մոլորակի վրա չկա թեկուզ մեկ քառակուսի կիլոմետր, որի վրա չտարածվի ՄԱԿ-ի կանոնադրության և մարդու իրավունքներ վերաբերյալ մյուս միջազգային իրավական համընդգրկուն փաստաթղթերի իրավաբանական ուժը: Ինչպես նշվում է ՄԱԿ-ի կանոնադրության 1-ին հոդվածի 3-րդ կետում՝ ՄԱԿ-ի նպատակներից է իրականացնել միջազգային համագործակցություն տնտեսական, սոցիալական, մշակութային կամ մարդասիրական բնույթի միջազգային խնդիրների լուծման, ինչպես նաև բոլորի համար մարդու իրավունքների և հիմնական ազատությունների նկատմամբ հարգանքի տարածման և խրախուսման գործում անկախ ցեղից, սեռից, լեզվից կամ դավանանքից:

Ի դեպ, Արցախի Հանրապետության քաղաքացին, կամ նրա իրավագործության ներքո գտնվող օտարերկրացին չի կարող իր իրավունքների պաշտպանության համար դիմել նույնիսկ մարդու իրավունքների միջազգային իրավական պաշտպանության այնպիսի տարածաշրջանային կառուցակարգի ինչպիսին՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն է:

Որպես օրինակ կարող է ծառայել Արցախի Հանրապետության բնակիչ Ա.Հ-ի գործը: Երբ նա զանգատով դիմեց Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, այնտեղից 07.06.05թ. ստացավ հետևյալ բովանդակությամբ պատասխանը. «Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը կարող է քննության առնել միայն այն զանգատները, որոնք ուղղված են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիան վավերացրած պետությունների դեմ: Լեռնային Ղարաբաղն այդպիսին չի հանդիսանում: Այդ իսկ պատճառով, խնդրում եմ պարզաբանել, կոնվենցիան վավերացրած որ պետության դեմ է ուղղված Ձեր դիմումը կից ներկայացնում եմ այդ պետությունների ցանկը: Հակառակ դեպքում,

Դատարանը չի կարողանա քննել Ձեր դիմումը»: Գանգատի հեղինակը, որը դժգոհում էր իր տղայի նկատմամբ Արցախի Հանրապետության դատարանների կողմից կայացված վճիռներից, գտնում է, որ տվյալ գործով խախտվել է Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված արդար դատաքննության իրավունքը: Գործի նյութերից ակնհայտ է, որ ԱՀ դատարանները ո՛չ օրենսդրական և ո՛չ էլ փաստական առումով Հայաստանի կամ Ադրբեյջանի դատական համակարգի հետ որևէ առնչություն չունեն: Արցախի Հանրապետությունը այնպիսի աշխարհագրական տարածք է զբաղեցնում, որն ըստ էության գտնվում է Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի իրավագործության ներքո¹:

Եթե հետևենք Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վերը նշված պատասխանի տրամաբանությանը կարելի է եզրակացնել, որ Արցախի Հանրապետությունը միջազգային համակարգից դուրս է գտնվում, հետևաբար ազատվում է իր իրավագործության ներքո գտնվող անհատների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության պարտավորությունից: Հետաքրքիր է, եթե ԱՀ-ն որոշի իր տարածքում քիմիական կամ միջազգայնորեն արգելված զենք արտադրի ինչ հիմքով նրան կարգելեն:

Խնդիրը նրանումն է, որ չնայած Արցախի Հանրապետությունը որպես ժողովրդավարական պետություն ձգտում է ամբողջովին ապահովել իր իրավագործության ներքո գտնվող անհատների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը, սակայն չի բացառվում, որ ինչպես դատական, այնպես էլ գործադիր մարմինների մակարդակով կարող է խախտվի այս կամ այն անձի միջազգային իրավունքի մակարդակով սահմանափակ իրավունքները և ազատությունները, ընդ որում, ինչպես վկայում է այլ պետությունների փորձը, այդ խախտումը կարող է տեղի ունենա ոչ թե դիտավորության, այլ ցածր պրոֆեսիոնալիզմի պատճառով, և ի՞նչ, ստացվում է, որ անձը իրավաբանորեն ունի միջազգային կոնվենցիոն իրավունք, սակայն քաղաքական դրդապատճառներով պետությունների միջազգային ընտանիքը ժամանակավորապես կասեցնում է նրա իրավաբանական իրավունքները, մինչև նրա պետության լիարժեք ճանաչումը: Մեղմ ասած, սա կարելի է որակել նույնիսկ «միջազգային անարխիա»:

Այս հարցում կա նաև մեկ այլ խնդիր, միջազգային հանրությունը ընդունում է, որ թեկուզ չճանաչված ԱՀ-ն իր տարածքում կարող է իրականացնել և իրականացնում է հանրային կառավարում, որ նրա պետական մարմինները ընդունում են օրենքներ, որոշումներ, հրամանագրեր և այլ բնույթի իրավական ակտեր: Այն, որ այդ իրավական ակտերը կարող են հակասել նաև մարդու իրավունքների միջազգային չափորոշիչներին անվիճելի փաստ է, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը հարյուրավոր վճիռներ ունի այնպիսի ժողովրդավարական մեծ ավանդույթներ ունեցող պետությունների դեմ, ինչպիսիք են՝ Ֆրանսիան, Գերմանիան, Իտալիան և մյուսները, այնպես որ ԼՂՀ չի կարող բացառություն լինել, հարց է առաջանում, ի՞նչու ԱՀ-ի բնակիչները չպետք է իրավունք ունենան վերոնշյալ դատարանի միջոցով պայքարեն իրենց թեկուզ չճանաչված պետության միջազգային իրավունքի տեսանկյունից ոչ իրավաչափ իրավական ակտերի դեմ:

Ասվածով հանդերձ, հարկ է նշել, որ ԱՀ Ազգային Ժողովը ձգտում է ամենինչ անել, որպեսզի իր կողմից ընդունվող օրենքները լիովին համապատասխանեն միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ նորմերին և սկզբունքներին: Արցախի Հանրապետության Սահմանադրության 3-րդ հոդվածը սահմանում է, որ Արցախի Հանրապետությունում մարդը բարձրագույն արժեք է: Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների հարգումն ու պաշտպանությունը հանրային իշխանության պարտականություններն են: Պետությունը ապահովում է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ սկզբունքներին և նորմերին համապատասխան:

Չնայած վերոնշյալի, ինչպես արդեն նշեցինք, Արցախի Հանրապետության ազգաբնակչությունը չի օգտվում միջազգային իրավական պաշտպանության միջոցներից, ինչը ամբողջովին հակասում իրավունքի գերակայության սկզբունքին:

Ամփոփելով կարող ենք ասել հետևյալը. եթե Արցախը մնար Ադրբեյջանի կազմում, կամ եթե հանկարծ հայտնվի Ադրբեյջանի կազմում, Արցախի Հանրապետության բնակիչների վրա ինքնաբերաբար կտարածվի իրավունքի գերակայության սկզբունքը, իսկ անհատները կարող են օգտվել իրենց իրավունքների պաշտպանության միջազգային բոլոր կառուցակարգներից, իսկ այն, որ արցախցիները մերժել են ադրբեյջանական բռնապետության ներքո իրենց կյանքի շարունակությունը և իրենց ճակատագիրը ցանկանում են տնօրինել ինքնուրույն, այն որ նրանք ստեղծել են ավելի ազատ և

¹Оганесян Владимир. Некоторые проблемы защиты прав человека в непризнанных государствах.

Международный альманах. Конституционное правосудие в новом тысячелетии. Ереван 2005, стр. 214-219

ժողովրդավարական պետություն քան այսօրվա Ադրբեյջանն է, հանդիսանում է իրենց իրավունքների միջազգային իրավական պաշտպանության լուրջ խոչընդոտ:

Կարծում ենք, ոչ միայն միջազգային իրավունքի, այլ նաև ողջախոհության տեսակետից այս բոլորը անընդունելի է, հասկալի անընդունելի է, եթե նկատի ունենանք, որ Արցախի Հանրապետությունում անհատը, որը պայքարում է ազատ ապրելու իրավունքի համար՝ մեկուսացված է միջազգային հանրությունից, ընդ որում, մարդու իրավունքների միջազգային իրավական պաշտպանությունից զրկված են շուրջ 145.053 մարդ¹:

Արցախի ժողովրդի պայքարը իր ինքնությունության ճանաչման համար հնարավոր է, որ տևի բավականին երկար, ուստի հրատապ կերպով պետք է լուծել արցախցիների միջազգային իրավական կարգավիճակի խնդիրը: Գտնում ենք, որ այն լուծելու համար անհրաժեշտ է միջազգային համընդգրկուն մակարդակով ՄԱԿ-ի կողմից կամ տարածաշրջանային մակարդակով ընդունել շատ հեղինակավոր միջազգային իրավական մի փաստաթուղթ, որը կոնվենցիոն և ինստիտուցիոնալ մակարդակով կնրաշխարհի չճանաչված պետություններում անհատի իրավունքների, հիմնարար ազատությունների և օրինական շահերի ex jure պաշտպանությունը:

Միջազգային հանրությունը, թեկուզ անուղղակիորեն ևս կարող է նպաստել Արցախի Հանրապետությունում անհատի իրավական կարգավիճակի բարելավմանը: Դա կարելի իրականացնել օրինակ, բազմաբնույթ մոնիթորինգների միջոցով՝ Արցախի Հանրապետություն այցելելով և մարդու իրավական պաշտպանության պրակտիկան ուսումնասիրելով և դրա մասին բարձրաձայնելով:

Գտնում ենք, որ Արցախի Հանրապետությունն իր հերթին պետք է հետևի Մերձդնեստրյան Մոլդովական Հանրապետության և Հարավային Օսիայի օրինակներին² և միակողմանիորեն պարտավորվի, որ թեկուզ չճանաչված լինելուն, միևնույն է, պատրաստ է բարելավճորեն կատարել մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային պայմանագրերի և կոնվենցիաների համապատասխան դրույթները իր տարածքում:

Տեղեկություններ հեղինակի մասին.

Մարիամ Գրիգորյան, ԼՂՀ Նախագահի աշխատակազմի Անվտանգության խորհրդի աշխատանքների ապահովման բաժնի գլխավոր մասնագետ, ԱրՊՀ իրավունքի ամբիոնի դասախոս, ասպիրանտ mariamgrigoryan93@yandex.ru

Հոդվածը տպագրության է նրաշխարհել խմբագրական կոլեգիայի անդամ, ի.գ.դ., պրոֆեսոր Գ.Ս.Ղազինյանը:

¹http://statnkr.am/files/publications/2016/Mardahamar_2015/MAS_2/1_1%20LXH.pdf

²1992թ. Մերձդնեստրի Գերագույն խորհուրդը հայտարարել էր, որ նրա տարածքում գործում է Քաղաքական և քաղաքացիական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը, Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը, Ցեղասպանություն հանցագործությունը կանխարգելելու և պատժելու մասին կոնվենցիան, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիան, իսկ Հարավային Օսիան միակողմանիորեն ճանաչել է Քաղաքական և քաղաքացիական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը, Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը, Ցեղասպանություն հանցագործությունը կանխարգելելու և պատժելու մասին կոնվենցիան և նրա կամընտիր արձանագրությունները: